

VIRÁGOS MÁRTA

tudományos főmunkatárs
Debreceni Egyetem, Informatikai Kar
viragos.marta@inf.unideb.hu

CSÜRY ISTVÁN, A DEBRECENI EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR KORSZAKTEREMTŐ IGAZGATÓJA (1921–1980)

Csüry István a magyar könyvtárügy egyik legműveltebb, széles körű szakmai felkészültséggel rendelkező, problémaérzékeny és az új törekvések iránt hallatlan fogékonyságot tanúsító, kezdeményező munkása volt. Csüry István első és egyetlen munkahelye volt a Debreceni Egyetemi Könyvtár, ahol mintegy évtizedes gyakorló könyvtárosi munka után 1956-tól haláláig igazgatóként működött, és emelte második nemzeti könyvtárrá az intézményt. A tanulmány számba veszi azokat a könyvtári területeket, ahol Csüry István alapvetően új eredményeket ért el.

Kulcsszavak: egyetemtörténet, könyvtártörténet, Csüry István, könyvtári szervezet, Debreceni Egyetemi Könyvtár

ISTVAN CSÜRY, EPOCH-MAKING DIRECTOR OF THE UNIVERSITY AND NATIONAL LIBRARY OF DEBRECEN (1921–1980). István Csüry was one of the most educated people in Hungarian library affairs, with an extensive professional experience, sensitivity towards problems, and also an initiating worker with an unprecedented receptivity to new endeavors. István Csüry's first and only workplace was the University Library of Debrecen, where after about a decade of working as a librarian, served as director from 1956 until his death, and elevated the institution to a second national library. The study reflects on the library areas where István Csüry has achieved essentially new results.

Keywords: university history, library history, István Csüry, library organization, University Library of University of Debrecen

Beérkezett: 2021. 08. 15.
Közlésre elfogadva: 2021. 10. 15.
Copyright GERUNDIUM

Az első 10 év

Csűry István¹ pályája közvetlenül kapcsolódik ahhoz a könyvtári irányzathoz, amelynek nála idősebb képviselői azok a társadalmi-politikai kérdések iránt érdeklődő értelmiségiek voltak, akik 1945 előtt a demokratikus szellemű köznevelés híveinek tarthatták magukat, és akik a felszabadulás utáni könyvtárpolitikában jelentős szerepet vállaltak és kaptak. Az általuk megtestesített könyvtárpolitikai vonulatnak kiemelkedő eredményei közé tartozott a közművelődési könyvtári munka megalapozása, a könyvtárosok szakirányú képzésének megszervezése és a korszerű könyvtári munkafolyamatok meghonosításának szorgalmazása. A könyvtárak szervezetének modernizálásában a könyvtári munka feltételeinek javítása, az átfogó művelődéspolitikai szemlélet és a módszertani tevékenységre való hajlam volt a legfőbb szándék.

Szakmai munkásságának összefoglalójában – melyet közvetlenül halála előtt írt – így indokolja pályaválasztását:

„Móricz Zsigmond társadalomszemlélete c. doktori disszertációm írásának ideje (1945-46) egybeesett könyvtárosi pályakezdésemmel. Ma már nehezen érthető módon a két elkötelezettség – az immár gyümölcsöt is érlelt iparkodás az irodalom mint társadalmi jelenség tanulmányozására és a hivatásként vállalt gyakorlati pálya – konfliktusba került egymással. Az a felismerés, hogy könyvtárainknak a Horthy-korból ránk hagyományozott gyűjtemény- és működésbeli szegénysége leküzdhetetlen nehézségek elé állítja a kutatást, arra ösztönzött, hogy minden erőmet a gyakorlati hivatásra összpontosítsam. Ez magyarázza, hogy az

¹ Csűry István gyermekkorá Erdélyhez kapcsolódik, de középiskolás korától már Debrecen lett otthona. 1921. július 2-án a Szatmár megyei Mikola községben született. Apja, dr. Csűry Bálint, kolozsvári középiskolai tanár, 1932-től haláláig, 1941-ig debreceni egyetemi tanár, magyar nyelvész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Csűry István a kolozsvári elemi iskolai évek után gimnáziumi tanulmányait Debrecenben végezte. Egyetemi tanulmányait Eötvös-kollégistaként a Budapesti Egyetem bölcsészkarán, magyar és német szakon folytatta. A háborús események miatt utolsó vizsgáit Debrecenben tette le, és itt szerzett 1945-ben kitűnő eredménnyel középiskolai tanári oklevelet, majd 1946-ban *summa cum laude* bölcsészdoktorátust. A családi környezetnek és a kitűnő iskolai képzésnek köszönhetően széles körű nyelvismerettel bírt, felsőfokon volt sajátja a német és francia nyelv, de jól tudott oroszul, románul, olaszul és latinul is. Az intellektuális családi légkör és a budapesti Eötvös Kollégiumban töltött esztendőik meghatározóak voltak egész pályáját illetően. A modern egyetem modelljeként a hajdani Eötvös Kollégiumban megvalósult gyakorlatot értette: „*modern egyetemen dolgozva, önállóan búvárkodva, dolgozatokat megvitatva, hatások, információk és inspirációk sűrűjében tanuló tanári-hallgatói közössége [...] Az ott végzetteknek volt egy igazi egyetemük (a Kollégium) és egy diplomaosztó hivataluk (a Pázmány). A kollégiumi tanárok kutatási témákat kínáltak, feldolgozásukhoz módszereket s irodalmat ajánlottak, kis hallgatói csoportokkal együtt meghallgatták s megvitatották az elkészült munkákat. A hallgató a könyvtárban élt, mert a Kollégium egyetlen nagy könyvtár volt.*”

irodalomelméleti és szociológiai kutatás útján megtett kezdő lépések után, a kevés belső szenzációt és külső megbecsülést ígérő, de a gyakorlat szempontjából parancsolóan szükséges könyvtárelméleti és szervezéstudományi kutatás útjára léptem, s ezen járva, a primér eredményközlés mellett a szakmai publicisztika eszközeivel is szolgálni igyekeztem a születő szocialista könyvtárügyet. Ez magyarázza továbbá, hogy munkámról csak a gyakorlati eredmények számbavételével lehet teljes képet alkotni.”²

Az egyetemi tanulmányokat kiemelkedő eredménnyel záró fiatal Csűry Istvánnak első hivatalos alkalmazása a Debreceni Egyetemi Könyvtárban 1945. április 11-től indult.³ De már 1944 tavaszán jelentkezett könyvtári szolgálatra. Végzős egyetemi hallgatóként hadköteles volt, és a német megszállás miatt hagyta ott a fővárost. Nyireő István könyvtárigazgató hivatalos igazolást adott arról, hogy ideiglenes könyvtári alkalmazásban áll, rendszeres szolgálatot teljesít, így a könyvtár a tevékenységét nem nélkülözheti.⁴ Könyvtárba lépésétől kezdve élete végéig ennek az intézménynek volt hűséges munkatársa, 35 évig: tíz éven keresztül szürke eminenciásként, majd 1956. október 8-tól első számú vezetőként. Kondor Imre könyvtárigazgató mint nemzetgyűlési képviselő 1946 novemberében fizetés nélküli szabadságra távozott. Az igazgatói teendőket ettől kezdve nyugdíjazásáig (1947. január 30.) Szabó György főkönyvtáros látta el, aki hamar felismerte fiatal kollégája jó szervezőképességét. Így január 31-től május 1-ig könyvtárbizottsági jóváhagyás alapján Csűry István kapott megbízást a vezetői feladatokra. Május 1-én dr. Hankiss János egyetemi ny. r. tanár vette át a vezetést, de állandó helyettese, a könyvtár adminisztrációjának és munkálatainak intézője Csűry István maradt.⁵ A könyvtárnak továbbra sem volt költségvetésben biztosított ellátmánya, bevételt csak a beiratkozási díjakból befolyt összeg, valamint a gazdasági hivataltól időnként kiutalt rendkívüli segély jelentett. Csűry István minden alkalmat megragadott arra, hogy a munkához szükséges feltételek megteremtéséről gondoskodjék: írógépek, számozógép, könyvhordó kocsik beszerzését kezdeményezte. Megtette az első lépéseket a könyvtári munkakörök észszerű megszervezésére és az egyetemes tizedes osztályozás bevezetésére (ETO). Megjelent a könyvtár első újszerzeményi jegyzéke is. 1948-tól már folyamatosan ír a könyvtárban történő változásokról. A *Tiszántúli Néplap* 1948. szeptemberi számában *Üres olvasóterem vagy demokratikus könyvtárpolitika?* című írásában foglalja össze az egyetemi könyvtárban történt változásokat: „A kettős katalógust egybeolvasztották, egyetlen könyv sincs már elzárva az olvasóközönség elől. A múlt hibájából

² Csűry István, *Önéletrajz*. Kézirat. Készült 1980. november 17.

³ Csűry István okl. középiskolai tanár ideiglenes fizetéstelen könyvtári gyakornoki kinevezése. ET-jegyzőkönyv, 1024-1944/45 etsz.

⁴ Csűry István Várady-Szabó Lászlóval (későbbi kiváló kollégájával) együtt jelentkezett könyvtári szolgálatra. Egyetemi Könyvtár irattára, 281/1944. EKsz.

⁵ A Könyvtári Bizottság 1947. április 12-én tartott ülésének határozata értelmében dr. Csűry Istvánt, tekintettel arra, hogy mint a könyvtár munkálatainak irányítója, fontos szerepet tölt be, a könyvtár igazgatója állandósításra és a VIII. f.o.-ba való kinevezésre terjesztette fel.

*feldolgozatlanul maradt könyvek tömegének katalogizálása megindult, hozzákezdtek az új szakkatalógus megszervezéséhez.*⁶

Figyelemre méltó, hogy az évek óta igazgatói teendőkbe bevont és az igazgatói pályázaton induló Csűry István milyen lelkesen fogadta és önzetlenül segítette az új vezetőt, Kovács Mátét, aki nem is pályázott a tisztségre. Mindkettőjük emberségére jellemző, hogy kölcsönös barátság és bizalom alakult ki közöttük, tenni akarásuk és ambícióik szerencsésen találkoztak.⁷ Kovács Máté szerette és nagyra becsülte a dolgozni szerető és tudó fiatalembert; igazgatósága alatt is az ő feladata maradt a voltaképpen vezetői teendők jelentős részének ellátása. Az így megfelelő tapasztalatokkal bíró Csűry Istvánt Kovács Máté bizalommal ajánlhatta saját utódjául 1956-ban, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Tanszékének professzori tisztségére való távozásakor.

Csűry István, a könyvtárszervező

Az Egyetemi Könyvtár megbízott igazgatójaként⁸ Csűry folytatta, és magasabb szintre vitte elődje megkezdett könyvtárfejlesztői tevékenységét. Mielőtt elkészítette volna a könyvtár tízéves távlati munkatervét – tudatosan alkalmazva a tervezés korszerű módszertanát –, egy nagyon alapos elemzésben foglalta össze az egyetemi könyvtár eddigi útját és helyzetét.⁹ Az elemzés célját világosan megfogalmazta:

„Mivel nem könyvtártörténetírásra vállalkoztunk, a múltnak csupán azokat a tényeit és jellemvonásait ragadjuk ki, amelyek előbbre viszik témánkat s bizonyos támpontot adnak jelenlegi viszonyaink perspektivikus szemléletéhez. E szempontból egyrészt azt kell megvizsgálnunk, milyen gyakorlati feladatok és problémák származtak ránk a Könyvtár múltbeli működéséből, másrészt pedig, hogy milyen elvileg is hasznosítható tanulságokat vonhatunk le éppen az elkövetett hibákból és mulasztásokból.”¹⁰

⁶ *Tiszántúli Néplap*. 1948. szept. 9., 4.

⁷ Kovács Máté kinevezése idején a Kultuszminisztérium államtitkára volt, de 1948-ban már megkezdődtek a tisztoztatások, melyek elérték a minisztériumokat is. Valószínű, hogy a minisztériumi munkatársak jó szándéka és Kovács Máté szándéka alakította úgy a dolgokat, hogy a minisztérium 1949. április 15-i értesítése szerint Kovács Máté könyvtárigazgatói kinevezését tartották kívánatosnak. Kovács Máté Debrecenben jól ismerték, az egyetemen végzett, oktatott a Francia Tanszéken, gyakornokoskodott a Könyvtárban, és a Nyári Egyetem titkára volt évekig.

⁸ 1977-től főigazgatóvá nevezik ki.

⁹ A mai könyvtármenedzsment terminológia szerint Csűry István a korszerű stratégiai tervezés módszerét alkalmazta, elkészítette a Könyvtár SWOT analízisét, és erre alapozta a hosszú távú (stratégiai) terv kialakítását.

¹⁰ CSŰRY István, *Visszapillantás könyvtárunk múltjára. Eredmények és hiányosságok*. Kézirat. 1957. DEENK Kézirattár.

A háború előtti időszakban a könyvtár méltatlan helyzetben működött, (ahogy Csűry fogalmaz) 17 évig sínylődött egy bérkaszárnya 2. emeleti szűk helyiségeiben, és a még bevételi forrásától (könyvtárhasználati díjak) is megfosztották. Az elhivatott és szakmailag jól képzett könyvtárosok munkájába folyamatosan beleszóló és bíráló könyvtári bizottságok jelentősen visszavetették a fejlődést, önkényesen alakították a gyűjteményt. A háború előtti könyvtárosok közül kiemeli és példaként emlegeti Szabó Györgyöt, akit kitűnően képzett, vérbeli könyvtárosnak tartott, és ahogy írta: „*Tudjuk, hogy annak, ami szakmailag jó és időtálló a felszabadulás előtti időkből ránk maradt, nagy része az ő nevéhez fűződik.*”¹¹ Összeségében azzal a megállapítással zárta a háború előtti könyvtári munka értékelését, hogy a technikai feladatokat (leltározás, címfelvétel, raktározás, állománygondozás és a kötetés) gondosan és színvonalasan, korszerű eljárások alkalmazásával oldották meg, de teljes mértékben hiányzott a munkafolyamatok összehangolása, szervezése és az olvasóbarát szolgáltatás.¹²

A háború utáni korszakot három periódusra osztotta: (1) a háború utáni néhány évet a helyreállítás feladatai jellemezték, (2) a következő szakasz 1949-től indult (Kovács Máté igazgatói kinevezésétől), (3) a harmadik szakasz, az igazi fellendülés kora pedig 1956-tól indult. Az első néhány évet jellemezve megállapította, hogy a „*múlt bizonyos fokú tovább élése mellett a szakmai tájékozódás határozott megnyilvánulásai és a korszerű könyvtári munka megalapozását szolgáló kezdeményezések is jellemzik.*”¹³ Helyre kellett állítani a háborús sérüléseket, ki kellett dolgozni egy korszerű gyűjtőpolitika elveit és főleg el kellett sajátítani a megfelelő könyvtárosi tudást.

Az ötvenes évek (második szakasz) az intézmény extenzív fejlődésének a szakasza volt. Megtörtént a Könyvtár funkcióinak tisztázása és az ehhez szükséges feltételek megteremtése. A korszerű egyetemi könyvtári szolgáltatások kiépítése mellett sor került a nyilvános könyvtári feladatok tisztázására is. Ebben az időszakban a könyvtár erőforrásai jelentősen növekedtek: megfelelő pénzügyi támogatást biztosítottak és a munkatársak száma ötszörösére bővült. Országosan is jelentős szerepet vállalt, és ennek eredményeként 1952-ben a kötelespéldányok második gyűjtőhelyévé jelölték ki.¹⁴

1949-ben elkészült az első munkaterv és a könyvtár hozzáfogott a különböző tervezési mérőszámok és munkanormák kidolgozásához. Az 1951-es terv pedig már a célok

¹¹ Uo., 12.

¹² Tanulságos a végső összegzés is a háború előtti könyvtárról: „[...] a felszabadulás előtt Debreceni Egyetemi könyvtár típusa volt a felfeudális burzsoá rezsim kulturális intézményeinek. Befelé forduló látszatéletemet élt, elhanyagolta, vagy fel sem ismerte az Egyetem, az olvasó, a társadalom iránti kötelezéseit. Kedvezőtlen személyzeti és felszerelési viszonyai s az ezekből adódóan el nem végzett feldolgozási és egyéb feladatok tömege ballasztként nebezedett a felszabadulás utáni Könyvtárra. A személyzet kiépítése és az alapfelszerelés biztosítása terén úgyszólván a semmiből kellett kiindulnunk és kapacitásunk egy jelentős részét még ma is az elődök mulasztásainak pótlása köti le.” Uo., 18.

¹³ Uo., 19.

¹⁴ A könyvtár a teljes kötelespéldány sorból (a magyarországi nyomdatermékek kötelezően beszolgáltatott sora) való részesülésével nemzeti könyvtári feladatokat vállalt és kapott, a magyar nyelven megjelent dokumentumok könyvtárközi szolgáltatása lett a feladata. Az 1997-es könyvtári törvényben az Országos Dokumellátás Központjaként lesz majd nevesítve.

és teendők összefüggéseit, lehetőségeit is felvázolta és gondot fordított a gyakorlat elvi megalapozására.

„A dolgozók atomizált egymás mellett élését, a munkakörök ésszerűtlen összefonódását a modern üzemszervezés elvei szerint felépülő munkamegosztás váltotta fel. A maga idején országos viszonylatban is elismerést érdemlő volt a feldolgozás munkafolyamatának megtervezése. A működés eddig teljesen hiányzó technikai bázisának kiépítése terén is lényeges fejlődést értünk el. Megszilárdult az egyszemélyi felelős vezetés és az egyetem és könyvtár közötti viszonyt a korábbi barátságtalan elszigeteltség helyett mindinkább a szívélyes, elmélyülő együttműködés kezdte jellemezni.”¹⁵

Röviden foglaljuk itt össze, hogy milyen alapokra tudta építeni Csűry István a könyvtár tízéves tervét, amely 1956-ra – a gyűjtemény nagyságát tekintve – már a negyedik helyet foglalta el az ország könyvtárai között. Összeolvasztásra került a szétválasztott szerzői katalógus, és nagy léptekkel elindult a szakkatalógus-építés. A katalógusszerkesztés elveit úgy alakították ki, hogy az már egy hálózati koncepcióba illeszkedett, sőt egy jövőbeni KC (mint regionális hálózati központi katalógus) építésére is alkalmassá vált. Az olvasóbarát kölcsönzési politika és a rendszeres tájékoztató munka beindítása következtében a könyvtár forgalma jelentősen növekedett. A külföldi könyv- és folyóirat-rendelést központosították, megindult a központi könyvfeldolgozás, és élénkült a könyvtárközi forgalom. Ajánló bibliográfiák készültek intézeti kérésekre. De maradtak jócskán javítani- és pótolnivalók, mivel a működés elsősorban az alapvető munkaköri feladatok mennyiségi teljesítményére szorítkozott, és ellátatlanul maradt számos olyan feladat, amely szükséges lett volna az egyetemi könyvtári funkció maradéktalan teljesítéséhez.

A könyvtár fejlődésének adatai

	1940	1950	1956	1980
Állomány nagysága	321 863	442 393	900 333	4 189 644
Évi gyarapodás	55 287	9 201	87 999	63 708
Feldolgozott művek	5 862	10 311	37 953	56 233
Látogatók száma	9 226	26 253	108 755	152 419
Használt művek száma	11 548	25 157	206 426	326 169
Munkatársak száma	9	19	48	88

¹⁵ CSÜRY, *Visszapillantás...*, 22.

*A könyvtári szervezet korszerűsítésének folyamata:
egyetemi könyvtári feladatok érvényesítése*

A korszerűsítés – Csűry István felfogásának értelmében – a meglévőt nem szétzúzni, hanem megtartani és felemelni volt hivatott. Ez azt jelentette, hogy olyan differenciáltabb és magasabb rendű modell kialakítása volt a feladat, amelybe a fennálló egyszerűbb képlet minden életképes eleme szervesen beépülhet. A korszerűsítési folyamatban az adott személyzeti állomány hasznosítását tervezte, és hosszabb idővel számolt további erők megnyerésével.¹⁶

Az 1956-ban elfogadott könyvtári törvény (amelynek előkészítésében a könyvtár munkatársai aktívan részt vettek) adta meg a jogi keretet a Könyvtár 10 éves tervének kidolgozásához – amely az elérendő távlati célok mellett konkrét feladatokra és határidőkre bontotta a programot.

„A perspektivikus terv lehetővé teszi a munkálatok egymásközi arányának, időbeli sorrendjének helyes megállapítását, az erőknek a szó legteljesebb értelmében vett célszerű csoportosítását és – nem utolsó sorban – hasznos támpontként, szükség esetén bizonyító anyagként szolgál a munka személyi és tárgyi feltételeinek biztosítására szolgáló törekvésekben. E távlati terv tehát a szervező és az érdeemi könyvtári munka vezérfonala. Nem tekinthető minden részletében szabatos és kötelező előírásnak, mint a gazdasági, vagy műszaki tervek. Hangsúlyoznunk kell tájékoztató jellegét, végrehajtásában a való élethez való rugalmas igazodás szükségét.”¹⁷

A stratégiai terv három nagyobb általános célt határozott meg: (1) a könyvtár hármas feladatkörének (egyetemi, regionális, nemzeti) következetes megvalósítása és kibontakoztatása; (2) a korábban megkezdett nagyobb léptékű munkálatok befejezése (rekatalogizálás, fel nem dolgozott anyagrészek katalogizálása), új feladatok vállalása (könyvfényképezés, tájékoztatás új formái); (3) a működés korszerű feltételeinek biztosítása a könyvtári munkafolyamatok egészében.

(1) Az egyetemi könyvtári funkció kiteljesítése érdekében a legfontosabb feladatnak egy olyan könyvtári hálózat kiépítését értette, amely ki tudja elégíteni az eltérő kutatási és tanulási igényeket. Ehhez szorosabb kapcsolat kiépítése történt meg a gyűjtemény egyes részei és a használók között, növekedett az olvasói munkahelyek száma, és biztosítani kellett a megfelelő szakmai személyzetet (szaktudományos referenzs-gyűjtemények

¹⁶ A könyvtári szervezet korszerűsítésével kapcsolatos véleménye, a fokozatosság elvének érvényesítése a változtatások bevezetésekor, napjaink könyvtárosai számára is megszívlelendők. Úgy látta, hogy az akkor adott szervezeti forma a könyvtári tevékenységek reális struktúráját tükrözi, ezért e szervezet szétzúzása alapjaiban rengetné meg a funkcionális struktúrát, anarchiához vezetne.

¹⁷ CSÜRY István, *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Távlati Munkaterv 1957–1967.* Kézirat, DEENK Kézirattár.

kialakítása, tanulmányi olvasótermek létrehozása, tájékoztató munkatársak). A kutatók szükségleteinek hatékonyabb kielégítése érdekében a könyvtári tájékoztatás differenciáltabb formáinak megindítását tervezte. Olvasószolgálati téren a hallgatóság kutatási feladatainak segítésére referenz-könyvtárosi munkakört hozott létre. A nemzeti gyűjtőkörrel kapcsolatban a megfelelő könyvtárközi szolgáltatás biztosítása érdekében nyomtatott katalógus publikálását és a könyvtárközi kölcsönzés személyi és technikai hátterének megteremtését tartotta megvalósítandó célnak.

(2) A korábban elkezdett munkálatok közül a legfontosabbnak a katalógusok teljes rendszerének kialakítását tekintette. A gyűjtemény magasabb szintű feltárása és a tudományos kutatás segítése érdekében tárgyi betűrendes katalógus építése is kiemelt feladattá vált, valamint a külföldi gyűjteményes kötetek és nem folyóirat jellegű kiadványok analitikus leírása is elindult. A különgyűjtemények megszervezése érdekében több rész-katalógus kialakítása is napirendre került (kézirattár, zeneműtár, térképtár, grafikai tár, plakáttár). Az 50-es évek elején elindult bibliográfiai munka terén a szakbibliográfiai, tiszántúli bibliográfiai programok kidolgozása s a tényleges bibliográfiai feltáró munka teljesedett ki. De Csűry István itt is fontosnak tartotta az egyetemi könyvtári funkció elsődlegességét. Az Egyetemi Tanács megbízásából elindult az egyetem tudományos dolgozóinak munkásságát tartalmazó *Bibliográfiai füzetek* szerkesztése, és 1957-ben meg is jelent az első füzet.¹⁸ A könyvtártudományi tervek sok kérdés tanulmányozását és kidolgozását ölelték fel. Az elvi kérdések közül három területet emelünk ki: a könyvtári normák alkalmazásának kérdései, a magyar könyvtárosképzés kérdései és a tudományegyetemi könyvtárak gyűjtőköre. Mind a három területen Csűry István országos jelentőségű tanulmányokban foglalta össze kutatási eredményeit és az Egyetemi Könyvtárban az elmélet alapján megvalósított gyakorlatot. Módszertani kérdések közül a könyvtár raktározási elveinek elemzését, az olvasószolgálat átszervezésének kérdéseit, a tudományos tájékoztatás megszervezését, a tudatos gyarapítási politika kialakításának módszereit és az egyetem és a könyvtár funkcionális együttműködési modelljének kialakítását tekintette megoldandó feladatoknak.

(3) A működés korszerű feltételeinek biztosítása érdekében vissza kellett kapni az egyetemtől az elvett könyvtári területeket, és ezekben kialakítani a korszerű szolgáltatásokra alkalmas tereket. Megtörtént az addig üresen álló raktári szárny bepolcozása és az ismét könyvtári hatáskörbe került terek észszerű kialakítása.

Ezt az időszakot (1956–1965) tekinthetjük az egyetemi könyvtár extenzív fejlődési szakaszának. Jelentős állomásához érkezett a tanszékeken őrzött könyvgyűjtemények fejlődése. Megkezdődött a tanszéki könyv- és folyóirat-beszerezés, valamint -feldolgozás központosítása: nevezetesen a külföldi könyvek és folyóiratok központi beszerzése

¹⁸ Az Egyetemi Könyvtár kiadásában 1980-ig szerkesztett bibliográfiai tanulmány száma eléri a nyolcvanat. *A Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Bibliográfiai Kiadványai* (főleg kalauz jellegű bibliográfiák); *Tiszántúli Időszaki Kiadványok Repertóriumai*; *Tiszántúli Személyi Bibliográfiák, Régi Tiszántúli Könyvtárak, Tiszántúli Kéziratos Emlékek*; *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Tanárainak Munkássága* (személyi bibliográfiák).

1. kép. Csűry István polcszerelés közben.

Forrás: DEA

és katalogizálása, továbbá a tanszéki könyvtárak módszertani irányítása. A fejlesztő munka része volt az egyetemi kiadványok nemzetközi cseréjének és az általános kiadványcserének a megszervezése is. Ekkor indult a könyvtár speciális gyűjteményeinek kiépítése: az elsősorban tiszántúli vonatkozású, nem nyomtatott írásos dokumentumok gyűjtését vállaló kézirattár (1963), a válogatásban és elrendezésben ugyancsak regionális hangsúlyú plakáttár (1961), a könyvtári munkafolyamatok végzéséhez, a tájékoztató munkához nélkülözhetetlen bibliográfiai kézikönyvtár (1963), a nagy értékű zeneműtár (1958) és mikrofilmtár (1961). A továbbfejlődés legfontosabb tényezőit erre az időszakra Csűry a munka személyi és tárgyi feltételeinek erőteljes javításában és a könyvtár tudományos jellegének kidomborításában jelölte meg. A tudományos könyvtári jelleg érvényesítése, a kutatók igényeinek hatékonyabb kielégítése érdekében differenciáltabb tájékoztató eszközök kialakítására került sor. A munkafolyamatok hatékonyabbá tételére dolgozta ki és vezette be a könyvtári munkanormákat.¹⁹ A könyvtári munkafolyamatok állandó figyelemmel kísérése, elemzése és jobbítása pedig megfelel a minőségmenedzsment egyik alapvető, mai feltételének.²⁰ Ezzel egy időben készült el a könyvtár

¹⁹ Frederik Taylor amerikai mérnök (akinek 1911-ben kiadott *A tudományos irányítás alapelvei* című könyve a 20. század első felének ipari vezetélméleti bestsellere volt) elveit követve alakította ki a munkanormákat.

²⁰ A munkanormákkal elméleti munkásságában is többször foglalkozott, országos alkalmazásukat a tervezés fontos eszközének tartotta. Véleménye szerint országos, illetve könyvtártípusonként változó normaminimumok alkalmazását lehetne előírni egy sor munkafolyamat megtervezésének kiszámítási alapjaként. Elképzelhetőnek tartotta, hogy bizonyos munkafeladatok esetén elő lehetne írni, hogy a normaminimumot vagy egy magasabb helyi normát az ellenőrzés és az egyéni munkaértékelés eszközeként is felhasználják a könyvtárak.

Működési Kézikönyve, amely egészen az egyetemi könyvtári integrációig használatban volt, sőt az új működési rend sok elemét át is vette.

Csúryt már a hatvanas évek elejétől foglalkoztatták a szervezeti reformok kérdései: egyetemi szinten a könyvtári rendszer integrációjának lehetséges módjait elemezte, az egyetemi könyvtárban pedig a kor elvárásainak megfelelő szervezet létrehozását szorgalmazta. Az aktuális szervezeti működési formát nem tartotta hatékonyknak, és úgy érezte, hogy nem biztosít kedvező feltételeket a tudományos könyvtárhasználat számára, nem segíti elő a gyűjtemény optimális használatát az egyes olvasói csoportoknak és gátolja a tudományterületek szerint jelentkező igények színvonalas kielégítését. Ezért úgy gondolta, hogy tudományáganként tagozódó gyűjteményeket kell létrehozni a legtöbbet használt, legidősebb, fontos és alapvető könyvekből, s ezeket a központilag tárolt állományból kiemelve és szakolvasótermekben áttekinthetően elhelyezve, közvetlenül hozzáférhetővé kell tenni a kutatók számára.

Csúry István az 1965. esztendő tekintetében a könyvtár vezetésében olyan mérföldkőnek, amely jelezte: az eredmények már megérlelték a nivóváltás szükségességét és minőségileg új célkitűzések lehetőségét.

„Pályám kb. 1965-ig terjedő első szakaszát az Egyetemi Könyvtár alapfunkcióinak (horizontális szervezetének, szolgáltatásainak, gyűjteményeinek, katalógushálózatának stb.) kiépítése s a kisebb nagyobb mértékben ezekhez kapcsolódó elméleti tevékenység jellemzi. Nagyjából 1965 a mérföldköve annak az időnek, amelyben az eredmények már mindkét vonatkozásban megérlelték a nivóváltás szükségét és minőségileg új célkitűzések lehetőségét. Gyakorlati vonatkozásban úgy, hogy a Könyvtár horizontálisan kiépült, bejáratott mechanizmusa elé az aktív gyűjteményépítés és információ tartalmi irányú feladatait lehetett, kellett állítani, s az ehhez szükséges vertikális szervezeti elemek (szakreferensek, szakgyűjtemények) beépítésével hozzálatni eddig mellőzött vagy gyengén ellátott egyetemi szükségletek kielégítéséhez. Az egyetemi könyvtár korszerű modelljének megvalósítása került napirendre, amely lényegét tekintve tudományos kommunikatív tevékenységeknek az érdemi kutatási és oktatási tevékenységekben integrálódó rendszere.”²¹

Csúry 1966-ban készítette el a könyvtár korszerűsítésének tervvázlatát, melyet – vitanyagként tekintve – a különböző fórumoktól érkezett javaslatok figyelembevételével véglegesített.^{22,23}

²¹ CSÚRY, *Önéletrajz*.

²² *A Könyvtár Működésének és Szervezetének Korszerűsítése (Tervvázlat)*. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. Kézirat. 1966.

²³ A tervvázlatot három fórum vitatta meg: a Könyvtár vezető munkatársai; a Könyvtár plenáris munkatársai; szakmai szervezetek (Egyetemi Könyvtárigazgatók Ülése, Könyvtártudományi Módszertani Központ). A könyvtár négy munkatársának (Korompai Gáborné, Lengyel Imre, Molnár Pál és Tatár Lajos) véleménye megjelent a *Könyv és Könyvtár* 1969-es számában.

A korszerűsítési program összetevőiként a következőket jelölte meg:

- a) a munka hatékonyságának növelése önköltségsökkentéssel;
- b) az átfutási idő csökkentése valamennyi munkafolyamatban;
- c) felkészülés a gépesítés, automatizálás alkalmazására;
- d) a szakreferensek tehermentesítése az időrabló rutinmunka alól a tartalmi feladatok megoldása, az önképzés, a tudományos munka érdekében;
- e) a munkamegosztás racionalizálása, vagyis a megfelelő képzettségű embert a megfelelő munkakörbe;
- f) modern munkastílus kialakítása, a könyvtári dolgozók alkotásvágyának, személyiségük fejlődésének elősegítése.

A korszerűsítés legfőbb indokának azt a tényt jelölte meg, hogy az információ-robbanás és az ismeretek rohamos halmozódása következtében a könyvtárat is elárasztják a dokumentumok, így egyre fontosabbá válik a szelektálás szükségessége, melyet csak szaktudományos felkészültséggel bíró könyvtáros tud ellátni, hiszen a tudományok nagyfokú differenciálódása miatt a nem szakember számára jóformán lehetetlené válik egyes szaktudományok terminológiájának megértése.

Az általa megtervezett könyvtári modell megtartaná és magasabbra emelné az előző fejlődési szinten létrejött könyvtári szervezetet és információszolgáltatási metodikát, de olyan könyvtárosok kezébe adná,

„akik mint szaktudományos specialisták, az irodalom tartalmainak és a kutatók problémáinak értőiként képesek a potenciálisan és aktuálisan szükséges információk kiválasztására, rendszerezésére. Akik a szakirodalom termelési és fogyasztási oldalával egyaránt lépést tartva, informálódva és informálva, produktív kutatóként és másokat szolgálva könyvtároskodnak. Nem könyvtárosnak is rossz, kutatónak is rossz öszvérként, hanem „főidejű” kutató partnere-és tükörképeként.”²⁴

Csúry elgondolása szerint a könyvtár így teljes felhatalmazással végezné a kutatáshoz szükséges információgyűjtést és szolgáltatást, és átvenne olyan tevékenységeket, amelyeket eddig a tudós magának tartott fenn. Ugyanakkor elmosódna, sőt meg is szűnne a tudománytól való eddigi szervezeti és funkcionális különállása. Megszűnik úgy, hogy a könyvtár maga is érdemi tudományos tevékenységet folytat (kutatóhely lesz), és megszűnik úgy is, hogy teljes értékű munkamegosztásos partnerként bekapcsolódik kutatási programokba.

„Nem a raktári könyvek Mont Blancjával dicsekszik többé, hanem azzal, milyen ügyesen tudja a gyűjteményi organizmust fenntartani s ugyanakkor az éppen

²⁴ CSÚRY István, „A tudománypolitikai irányelvek néhány elméleti útmutatása a szakirodalmi információs tevékenységek számára”, *Magyar Könyvszemle* 1. sz. (1970): 303–309.

szükséges könyvet a funkciójának megfelelő helyre, a kutató keze ügyébe juttatni. Egyáltalán: nem a mozdulatlan könyv, hanem az ezersféle formát öltő, folyton útban levő információ lesz a könyvtári munka tárgya.”²⁵

A szakreferensi rendszer bevezetésével járó szervezeti fejlesztés nem csupán abból állt, hogy a horizontális elrendezésű könyvtári műveletek rendszerébe beépült a tartalmi tevékenységek szaktudományok szerint tagozódó vertikális egysége; együtt járt ez az olvasószolgálat, a tájékoztatás és a kézikönyvtári rendszer szakosításával, s egyáltalán a könyvtár tudományos és oktatási lényegű tartalmi feladatainak a tevékenységek központjába állításával.²⁶

Minőségi változást hozott az új rendszer a személyzet összetételében. Követelményként fogalmazódott meg az új szakreferensi munkakörök betöltőivel szemben az egyetemi doktorátus megszerzése, szakterületükön rendszeres kutató tevékenység folytatása.

E magasabb követelményrendszer felállítása

- elsődlegesen az alapvető könyvtári funkciók betöltése érdekében történt,
- ösztönzően hatott az egyetemi oktatókkal való partneri viszony kedvezőbb alakulására, és
- lehetőséget teremtett a könyvtárban dolgozó tehetséges munkatársak egyéni tudományos törekvéseinek kibontakoztatására is.

A rendszer bevezetésekor Csűry István a könyvtároság új fogalmát és új programját hirdette meg, amikor kimondta: az új feladategyüttes ellátásához kevés a szakdiploma, a kutató-szakreferens párbeszéd csak akkor lesz erőtényező az információs válság leküzdésében, ha a szakreferens is kutató. Meggyőződése volt, hogy a történelem néhány sorsfordulójához hasonlóan napjainkban is

„tudós kollektívákra kell bízni az irodalmi áradat csatornáiba fogását, tudósoknak – s nem technikák elidegenedett specialistáinak – kell idejük egy jelentős részét áldozniuk arra, hogy élő áttételül szolgáljanak a számítógépek nekivadult sornyomatái és a felhasználói tudatok között”.²⁷

A komplex kutatások szükségleteinek mérlegelése alapján állította Csűry István a Könyvtár gyűjteményépítési programjának homlokterébe a kézikönyvtári, referenzgyűjtemények kiemelt fejlesztését. A szakreferensek súlyponti feladatává vált a kiépítendő szabadpolcos kézikönyvtári rendszer tervezése, beszerző és állományfeltáró munkálatai, egyszóval a kézikönyvtár-fejlesztés. Rendszeressé vált a kapcsolat oktatók

²⁵ Uo., 306.

²⁶ JUHA Enikő, „A szakreferensi rendszer kiépítése a Debreceni Egyetemi Könyvtárban”, in *Csűry István Emlékkülés. Debrecen, 2001. október 9.* (Debrecen: Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2001), 39–54.

²⁷ CSŰRY István, „Levél a szakreferensekhez”, *Könyvtári Figyelő* 27, 1. sz. (1981): 37–46.

és könyvtárosok között. A szakreferensek bevezető előadásokat tartottak különböző tudományterületek irodalmába, és szemináriumokon mutatták be az irodalomkutatás folyamatát.

A szakreferensi rendszer megújulásának kérdései igazgatósága alatt végig foglalkoztatták. Megoldást keresett arra a problémára, hogyan lehet a szakreferensekre építve megerősíteni az információs szolgálatot. Világosan megfogalmazza, hogy az eredményes egyetemi kutatások teljesítése újszerű igényeket támaszt az egyetemi könyvtárakkal szemben: egyrészt a korszerű és releváns információ beszerzésében a gyorsaságot és rugalmasságot, másrészt az információ feldolgozásához és a kutatóhoz való eljuttatásához szükséges átfutási idő felgyorsítását.²⁸ Az egyetemi könyvtárak feladata a kutatási folyamatban a tartalmak közvetítése a lehető legsokoldalúbban megszervezve.

„Ha tartalmi vonatkozásokban nem könnyű az egyetemeken folyó tudományos munka közös nevezőjét megtalálni, annál nyilvánvalóbbak azok a funkcionális (módszer- és szervezésbeli) vonások, amelyek lehetővé teszik a tudományos tevékenység összegytemi szinten való jellemzését s a könyvtárfejlesztésben érvényesítendő következtetések levonását. A tudományos tevékenységnek oktató tevékenységhez kapcsolódó volta [...] követelményként állítja az oktatók elé, hogy tudományos tevékenységüket ne csupán a primér kutatásra, új ismeretek termelésére fordítsák, hanem monografikus, kézikönyvi és tankönyvi összegzésnek [...] szekunder tevékenységére, továbbá az új eredményekkel való lépéstartáshoz ma már nélkülözhetetlen szemlék és trend-jelentések készítésére is.”²⁹

Csúry szerint ehhez a tevékenységhez az egyetemi könyvtárak kétféle módon kapcsolódhatnak: egyrészt úgy, hogy a kutatási trend-riportok, szemlék és tömörítvények készítésében a könyvtáros közvetlenül részt vesz, másrészt az ilyen típusú munkák készítéséhez nélkülözhetetlen irodalom széles körű és gondos szelekciót igénylő gyűjtésével. A korszerű kutatás másik sajátossága, hogy a rokon szakmák, valamint az egymást kiegészítő szakmák tudományos műhelyei összetett kutatási feladatokra szövetkeznek, így nagyobb kutatási hálózatokat alkotnak. A komplex kutatásnak kedvező univerzalitás könyvtári-informatív síkon is megvalósul (a nagy egyetemi könyvtárak általános gyűjteményei), de nem kellő szervezettséggel, mert az erős tanszéki könyvtárak kis szigetként különülnek el az egyetemeken, nem alkotnak egységes hálózatot a központi könyvtárral, Csúry szavaival élve: „*az oktató-kutató szervezet szépen meginduló integrálódását nem követi megfelelően a könyvtári-informatív tevékenységek s a különállóságukban rossz határfokkal működő kis gyűjtemények integrálódása*”.³⁰ Pedig az egyetemi központi könyvtárak és könyvtárhálózatuk a tudományterületeknek olyan gazdag gyűj-

²⁸ CSÚRY István, „A tudományos kutatás könyvtári-informatív feltételei egyetemünkön”, *Felsőoktatási Szemle* 19, 7–8. sz. (1970): 445–450.

²⁹ Uo., 448.

³⁰ Uo., 449.

teményével rendelkeznek, amely jelentős előnyt biztosít az egyetemi kutatóhelyeknek. A gyűjtemények nemcsak passzív értelemben szolgálják a kutatást, de sokszempontú tartalmi feltárásukkal aktív módon is befolyásolni tudják (egy-egy új kutatási projekt elindítása a gyűjteményre alapozva). Ezért nagyon fontos a könyvtár gyűjteményfeltáró munkája és az állományra vonatkozó elemző információk rendszeres közzététele. Ezzel párhuzamosan a kutatómunka kisebb vagy nagyobb hányadának egyéni jellege miatt az „*informatív csatornák rendszerének differenciálása*” és ezen belül az egyénre szabott tájékoztatási formák kidolgozása.

A szakferensség „új hullámát” a tartalmi feladatok bővítésével és a rutinmunkák csökkentésével kívánta hatékonyabbá tenni. Fontos cél lett a szakreferensek kezdeményező szerepének növelése az intézményen belül és az alábbi feladatok megvalósítása:

- a) az Egyetemen tervezett és folyamatban lévő kutatások és információigényes oktatási programok rendszeres számontartása;
- b) az Egyetem (oktatók, hallgatók, szervezeti egységek) rendszeres tájékoztatása a Könyvtár információs forrásairól és szolgáltatásairól;
- c) a kutatóhelyek és kutatási programok nyilvántartása („Ki mit kutat”, „Who’s who in...”);
- d) az információ könyvtáron kívüli forrásairól és szolgáltatásairól rendszeres tájékoztatás, a források közvetítése;
- e) a Könyvtár vásárolt és saját előállítású információs eszközeinek számontartása, fejlesztésük kezdeményezése;
- f) az Egyetem kutatási eredményeiről tájékoztatás.

Csúry meg volt győződve, hogy a „*szerény debreceni kezdeményezésnek*” távlata van a gépi adatbázisok, az automatizált könyvtárak világában is:

„az egyes könyvtárban pedig, amelynek nemcsak az információ számítógépes szolgáltatásaival kell tudni élni, hanem a hagyományos forrásokkal, s az élő, a különböző társadalmi csatornáival is az információnak, nemcsak hogy megnövekszik a szakreferensek szerepe, hanem a gép által végzett operációk mellett, s azokra támaszkodva, egyre kizárólagosabban a szakreferensek képviselik majd az élő könyvtári munkát”.³¹

A számítógépes információszolgáltatáshoz az egyetemi könyvtárban helyben volt a megoldás: a kötelepéldány-szolgáltatásra alapozva vállalt új, nemzetközi feladat ellátásához kapott infrastruktúra,³² amely az információszolgáltatás magasabb szintre emelésének módszerét és lehetőségét teremtette meg. Csúry 1980 augusztusában készítette

³¹ Csúry István, „Levél a szakreferensekhez”.

³² Az OSZK-val kötött megállapodás értelmében a Debreceni Egyetemi Könyvtár kizárólagos gyűjtésébe kerültek az ipari katalógusok.

el a Könyvtár szervezeti fejlesztésének azt az újabb, a kort meghaladó programját, amely már a könyvtári rendszer automatizálásának lehetséges lépéseit írta le. A program azért nagyon előremutató, mert több mint 10 évvel előzi meg a Debreceni Egyetem könyvtáraiban megvalósított integrált könyvtári rendszer telepítését.³³ Az információs funkciók továbbfejlesztésében a magyarországi információs szervek lépéshátránnyal indulnak – állapítja meg Csűry. Az egyik ok véleménye szerint az, hogy Magyarországon nem következett be az „*információs tevékenységek alapjául szolgáló hagyományos könyvtári tevékenységek rendszerre integrálása*”.³⁴ A legnagyobb probléma abból adódik, hogy a külföldi szakirodalom beszerzése és szolgáltatása terén semmilyen gyűjtőköri együttműködés nem született, vagyis nem jöttek létre tudományterületi szakkönyvtárak (mint például Németországban). Ez azt jelenti, hogy nem tudnak hatékonyan részt venni a könyvtárközi kölcsönzésben. Bár ezek a negatívumok a KLTE Könyvtárát is nehezítik, Csűry István felsorolja azokat a pozitívumokat, amelyek helyzeti előnyként jelentkeznek Debrecenben. (1) A könyvtárban a szakmai újítás igénye vált hagyománnyá. (2) Az információs szolgáltatások csaknem teljes skálája kiépült, tehát a feladat a meglévő tevékenység továbbfejlesztése. (3) A könyvtár műszaki feltételei jobbak a könyvtárak hazai átlagánál (ez nagy részben a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Iroda/NTMIR fejlesztésének köszönhető). (4) Mint nemzeti gyűjtemény, a Könyvtár a magyarországi kiadványok tekintetében teljes dokumentumbázisra építheti szolgáltatásait, és a Református Kollégiumi Nagykönyvtárral való együttműködés révén a régi nemzetközi irodalom bázisa is kiemelkedő. (5) A magas kutatói színvonalú szakreferensi gárda meglepte nagyrészt megoldja az információs munkában jelentkező tartalmi problémákat.

A gépi adatbázisok kérdésében két alternatívát vázolt fel:

1. Az adatbázis csak a magyarországi dokumentumtermés bibliográfiai adatot tartalmazza és a számítógépes hálózat tagjainak ezekből az adatokból nyújt online és egyéb szolgáltatásokat (katalóguscédulákat, kurrens és kumulatív bibliográfiákat). Ennek a megoldásnak nagy hátránya, hogy csak *Hungarica* bibliográfiai szolgáltatásokra alkalmas. Ez a rendszer nem tudja fogadni a hálózati tagok input hozzájárulását, és nem alkalmas a könyvtári műveletek komplex automatizálására (tehát nem integrált könyvtári rendszer).
2. A központi adatbázisba a hálózati tagok teljes hazai és külföldi dokumentumgyarapodásukat beviszik már az első (beszerzési döntés) könyvtári munkafolyamattól indulva. Ettől kezdve valamennyi könyvtári művelet (rendelés, reklamárlás, katalogizálás, bibliográfiakészítés, leltározás, kölcsönzés, sürgetés, statisztika)

³³ Természetesen a nyolcvanas évek közepétől már az egyes könyvtárakban megindultak a katalógus gépesítésére irányuló kezdeményezések, de a munkafolyamatok rendszerszintű számítógépesítésére vonatkozó konkrét tervek csak 1990-től konkretizálódnak.

³⁴ CSŰRY István, *Az Információs Szolgálat megerősítése a Szakreferensi Osztályon. Tervezet. 1980.* DEENK Kézirat.

automatizálható, mind a nemzeti, mind a külföldi dokumentumgyarapodás viszonylatában.

A rendszer felállításával csak a kurrens állomány számítógépes feldolgozása oldódik meg, a régebbi állomány viszonylatában csak lépésenként lehet majd a feltöltést megoldani.³⁵

Az egyetemi könyvtári hálózat korszerűsítésére tett lépések

Az 1960-as évek végén fogalmazódott meg az egyetem vezetésében, hogy egyrészt az irodalomellátás terén fokozódó nehézségek leküzdése érdekében, másrészt a tanszéki könyvtárak eltérő színvonalú munkájának kiegyenlítésére az egyetemi könyvtári hálózat korszerűsítésére javaslatot kellene kidolgozni. Csúry István felkérést kapott arra, hogy a hazai és külföldi egyetemi könyvtárak fejlődési tendenciáinak figyelembevételével korszerűsítési tervet dolgozzon ki. A tervezet kiindulópontja az, hogy a kialakult struktúrát annyiban és ott kell módosítani, ahol gátolja a gazdaságos és hatékony szolgáltatást. A gátló tényezők közül az egyik az, hogy az egyes tanszékek esetében a szűkebb tudományterületre korlátozódó irodalom gyűjtése nem teszi lehetővé a komplex témák kutatását, mert nincs hozzá helyben szakirodalom. A másik probléma abból adódik, hogy nem lehet élesen elhatárolni a rokon tanszékek gyűjtését, így óhatatlanul is párhuzamosságok vagy éppen fehér foltok keletkeznek az állományban. A kis könyvtári egységek üzemeltetése sem a tárolás, sem a használat, sem pedig a könyvtári munka szempontjából nem gazdaságos.

Az egyetemi könyvtári hálózat új struktúrája szerint a tanszéki könyvtárak személyzetükkel, állományukkal „tömbkönyvtárakká” olvadnak össze, követve az egyetemi szervezet módosulását.³⁶ A tömbkönyvtárak könyvtárszakmai és adminisztratív vezetése a Központi Könyvtár igazgatójának hatásköre lesz, könyvtárosainak munkáltatói jogkörét megtartják a tanszék-/intézetvezetők. A központi könyvtár és a tanszékcsoporti könyvtárak állománya funkcionális egységet alkotó gyűjteménnyé szerveződik annak az elvnek a következetes érvényesülése érdekében, hogy minden könyv és minden gyűjteményrész ott és úgy nyerjen elhelyezést, ahol a leggyakoribb és legjogosultabb igény nyilvánul meg iránta. Ez egyben azt is jelenti, hogy az intézeti/tanszéki könyvtárak állományát folyamatosan úgy kell alakítani, hogy a valóban aktív és tényleges használatban álló dokumentumok legyenek a polcokon, a nem használt állományrészek kerüljenek a Központi Könyvtár raktáraiba. De ahhoz, hogy ténylegesen lehessen biztosítani a megfelelő dokumentum közelségét a használóhoz, a Központi Könyvtár állományából

³⁵ Csúry István nagyon jól mérte fel a feladat súlyát, hiszen a teljes retrospektív katalóguskonverzió a mai napig nem teljesült sok egyetemi könyvtárban, köztük a DEENK-ben sem.

³⁶ A tanszékek tanszékcsoportokba, illetve intézetekbe integrálódtak (például Nyugati Nyelvek Intézete).

növelni kell a tömbkönyvtárak alapvető kézikönyv- és folyóirat-állományát. Az újonnan kialakult szervezetben minden könyvtári munkafolyamatért a Központi Könyvtár felelős, a tanszéki/intézeti könyvtárakban csak a felügyelet, a használat lebonyolítása, a gyűjtemény és a katalógusok gondozása történik. Csűry egy nagyon korszerű és észszerű egyetemi könyvtári hálózat megvalósítását vetítette az egyetem vezetősége elé, ami figyelembe vette a tanszékek oktatóinak érdekét, vagyis nem akarta fizikailag elszakítani a kutatókat a könyvek megszokott közelségétől, de észszerű és gazdaságos működtetést irányzott elő (a gyűjtemény és a munkatársak legjobb kihasználása érdekében). Az elkövetkezendő években meggyőző munkát végzett az illetékesek és érdekeltek körében a tervezet elfogadtatására, és gyakorlati lépéseket tett az elképzelés fokozatos megvalósítására.

1967-ben két kutatói olvasóterem átadására is sor került: egy természettudományi és egy társadalomtudományi olvasó nyílt meg.

2. kép. 1967. Bölcsészolvasó avatása:

Csűry István és Bán Imre irodalomprofesszor, az Egyetemi Könyvtárbizottság akkori elnöke.

Forrás: DEA

E koncepció keretében jött létre az egyetemen az országosan is első központi könyvtári-tanszékcsoporti közös fenntartású integrált egység, a Kémiai Szakkönyvtár.

Csűry István a sikeres szervezeti átalakítás után egy általános elméleti modellt is alkotott és publikált.³⁷ Felfogása szerint az egyetemi könyvtárak új feladata az lett,

³⁷ Csűry István, „Egyetemi modell – könyvtári modell”, *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei* 75 (Debrecen: KLTE Könyvtár, 1971).

hogy az egyetemi modellváltással párhuzamosan korszerű információs rendszert alakítsanak ki a megújuló intézmény sajátosságai szerint. A korszerű egyetem fogalmában a fő hangsúly az oktatás és kutatás szerves egységének megvalósítására került, vagyis a mesterek és tanítványok konstruktív együtt dolgozására. Felismerte, hogy a modern tudomány univerzális szemléletre törekszik, s a kutatás komplexitásában látja az eredményességet és a hatékonyságot. Éppen ezért megnőtt a jelentősége a több diszciplínát vagy a tudományok nagyobb egységét felölelő általános gyűjteményeknek. Igény lett az alapvető irodalmat reprezentáló tematikusan rendezett szabadpolcos könyvtárra, a kézikönyvtárra mint tudományos műhelyre.

„Ugyanakkor a könyv mindinkább gyűjtőfogalommá lényegül s beleértődik százféle nem hagyományos dokumentum, vagy éppen háttérbe szorul mint egyike az információhordozóknak, s maga az információ mint tartalom, ill. az információ mint tevékenység nyomul előtérbe. A könyvtár mint informatív tevékenység paradox módon elfödi (bár természetesen meg nem szünteti, nem nélkülözheti) a könyvtárat mint gyűjteményt.”³⁸

Maga a kutatás átrendeződik, kollektív formái válnak uralkodókká, s ezeken belül hangsúlyozott az informatív tevékenység szerepe.

A szakirodalmi információnak specifikus egyetemi tevékenységei: a tudományos kutatást ellátó információszolgáltatás rendszere és a képzési tevékenység. Az első a kutatási tevékenység közvetlen kiszolgálására irányul, a második az információszerzés technikájának, a kutatás módszertanának és a tudományterületek alapvető terminológiájának megismertetését foglalja magában. A tudományos-szakirodalmi információ tevékenységi rendszerét a könyvtár a következő szolgáltatások nyújtásával tudja biztosítani:

(1) Az információ rendelkezésre bocsátása (kutatás és a tanulmányok műhelyének megteremtése és működtetése, beleértve a gyűjtés, a gyűjteményfeltárás tevékenységét s az önálló informálódáshoz szüksége referenz-eszközök rendelkezésre bocsátását).

(2) Szűkebb értelemben vett információs szolgálat (beleértve bibliográfiák készítését, a kutatók számára végzett irodalomkutatást és témafigyelést, bibliográfiai és kutatás-metodikai bevezető segédletek készítését, valamint hallgatók körében végzett közvetlen instruktív és nevelőmunkát).

(3) Járulékos informatív szolgáltatások (pl. könyvtárközi kölcsönzés, távközlés, repográfia, fordítás stb.).

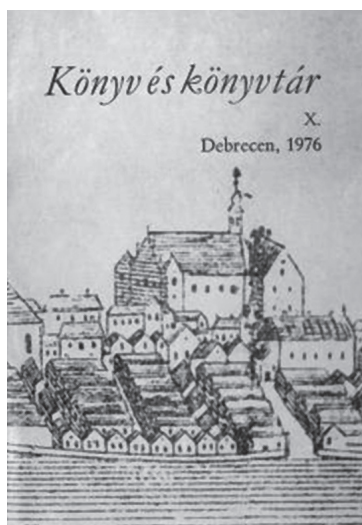
(4) Közvetlen részvétel kutatói munkaközösségekben (pl. szakreferensek bekapcsolódása érdemi kutatásokba, egyéni dokumentumtárak gépi adatfeldolgozása, szerkesztői vagy disztributív részvétel publikációs vállalkozásokban stb.).

Az új könyvtári-információs modellben a sajátosan egyetemi tevékenységeknek kell szintézisre jutniuk a sajátosan könyvtári tevékenységekkel. Magát az összehango-

³⁸ Uo., 31.

lást nem lehet gépiesen végrehajtani, az integrált egyetemi gyűjteménynek tagozódásában tükröznie kell egyrészt a tudományok struktúráját, másrészt viszont igazodnia kell a kutatás gyakorlati szükségleteihez. Nemcsak a tanszéki könyvtáraknak a kutatás komplexitásához jobban igazodó, gazdaságosabban működő egységekké szervezése vált napjaink objektív szükségletévé, hanem az is, hogy oldódjék a központi és a taggyűjtemények bizarr különállása, a „nagykönyvtár” múlt századi monolitikus állapota, és észszerű megoldáshoz közeledjék az „egy intézmény – két könyvtári bázis” abszurd rendszere. Egy általános szervezeti-funkcionális modellnek csak akkor van valóságértéke, ha felveszi magába a konkrétat, tehát – esetünkben – például tekintettel van az egyes szaktudományok eltérő szükségleteire, foglalkozási ágak eltérő kutatási, tanulmányi szokásaira, intézménytörténetileg kialakult adottságokra.

A könyvtári kutatóműhely megszervezője

3. kép. A *Könyv és Könyvtár* egyik évfolyamának borítója

Csúry István 1976-ban publikálta összefoglaló tanulmányát a könyvtári kutatások 25 évéről a Debreceni Egyetemi Könyvtárban.³⁹ A kritériumok alapján (a kutatótevékenység folyamatossága, megfelelő színvonalú munkatársak huzamosabb együttműködése, rendszeres publikáció, kutatási feltételek megléte) az egyetemi könyvtár már az 1950-es évektől egyike lett a kevés magyarországi könyvtártudományi kutatóműhelynek. Ezt a munkát nem elszigetelten, hanem a régióra kiterjesztve, külső kutatókat bevonva indította. A hatékony együttműködést elősegítette a közös irodalmi alap, a történelmi, társadalmi háttér, közös élmények és rokon eszmények (debreceniség) meghatározó ereje. Jelentős eredménye lett ennek a Módis László kezdeményezte „*debreceni és tiszántúli periodikatörténeti program*”, amelynek keretében 1954 és 1968 között több mint 18 dolgozat készült. „*Elsőrendű szervezőerő a DEK kiadói tevékenysége, az ennek keretében megjelenő – főleg bibliográfiai sorozatok, alkalmi tanulmánykötetek, és legfőképpen az 1953-ban megindított és 1958 óta Könyv és Könyvtár címet viselő évkönyv.*”⁴⁰ A kötet eleinte évente kétszer, később egyszer jelent meg sorozat formájában.

³⁹ CSÚRY István, „Könyvtári kutatások Debrecenben”, *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Közleményei* 99 (Debrecen: KLTE Könyvtár, 1977). A tanulmány rövidebb formája 1976-ban a *Könyvtári Figyelő* folyóiratban is publikálásra került.

⁴⁰ Uo., 42.

Az ötvenedik jubileumi év (2003) XXV. kötetének előszavában Virágos Márta akkori könyvtár főigazgató a következő bevezetővel indítja a kötetet:

„Az Évkönyv tematikáját, sőt a dolgozatok kutatási szempontjait és prezentálási módját is alapvetően meghatározta a kiadvány jellege. Az eredményeiket itt bemutató kutatások egyrészt a kiadó intézmény – egy felsőoktatási funkciót ellátó, általános gyűjtőkörű tudományos könyvtár – működéséhez kapcsolódó elméleti és gyakorlati problémák megoldására irányultak, másrészt a régióban az együttműködő társgyűjtemények (Kollégiumi Nagykönyvtár, Debrecen, Sárospatak) anyagának – kéziratainak, unikumainak, ritkaságainak – különböző szintű bemutatása, a szövegek, faksimilék közlésétől a bibliográfiai feltárásig vagy könyvtörténeti ismertetésig.

Az e meghatározottságában is szerteágazó tematika az elmúlt ötven esztendő során világosan kirajzolódó fejlődésen ment át. Az első szakaszban (1953–1956) a kiadvány elsősorban az intézményre összpontosított. A cikkek többsége valamely időszerű gyakorlati problémához fűződött, a Könyvtár történetének egy-egy mozzanatát vizsgálta, és ismertette a gyűjtemény egy-egy egységét vagy értékeesebb darabját. Ebben a periódusban jelent meg Módis László első közleménye is a Debreceni Egyetemi Könyvtár történetéről.”

A második szakaszt az a megújulási szándék vezette, hogy a megváltozott címmel egyúttal bővüljön a tematikai és a szerzői merítés. Csűry István 1958-ból származó megjegyzése, a *Könyv és Könyvtár* címmel folytatott évkönyvsorozat beköszöntője szerint:

„Könyv és Könyvtár címen folytatjuk a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve című sorozatot, mely 1953 óta hét kötetben, sokszorosítva jelent meg, és tanulmányaival, közleményeivel a hazai könyvtártudomány és bibliográfia ügyét kívánta szolgálni. Most változott címmel, változott formában kívánjuk folytatni ugyanazt a munkát. Újabb sorozatunkban azonban nemcsak könyvtárunk belső munkatársaitól, hanem külső munkatársainktól is közlünk dolgozatokat. A munkatársi gárda bővülése szinte természetes következménye eddigi munkánkunknak. A könyvtártudomány egész – gazdag és változatos – területéről így egyrészt több, színesebb és értékeesebb anyagot sikerül összegyűjteni és közreadni, másrészt pedig tervszerűen is változatosabbá, értékeesebbé, időszerűbbé és sokoldalúbbá tehetjük az egyes köteteket. A kötet terjedelme lényegesen kisebb, mint volt a sokszorosított köteteké. Ez is tervszerűen történik. Az eddigi tanulságok alapján ugyanis helyesnek mutatkozik, ha egyes dolgozatok külön sorozatba illesztve, sokszorosítva jelennek meg továbbra is, mivel csak szűkebb kört érdekelnek. A Debreceni és Tiszántúli mint könyvtárunk legközvetlenebb területét érintő kérdéseket továbbra is különös figyelemben részesítjük,

de egyetemes érdekű témákkal is kívánunk foglalkozni az eddiginél nagyobb mértékben. A témakör tehát ily módon bővül.”⁴¹

Számos, úttörőnek számító munka közreadása fémjelzte ezeket az éveket. Az ekkor közreadott kötetekben található például a táj-bibliográfiai kérdések első hazai megfogalmazása, a kutatói szükségletek és a bibliográfiai tevékenység összefüggéseinek elemzése, a debreceni időszaki sajtó első korszakának feldolgozása, valamint a Debreceni Egyetemen elfogadott doktori értekezések, tanári szakdolgozatok és pályázatok első jegyzéke. Az Évkönyv alapításának 40. évfordulójára megjelent az első húsz kötet tartalmát feltáró repertórium, amely híven tükrözi a kiadványsorozat témagazdagságát és imponáló szerzői gárdáját.

A *Könyv és Könyvtár* köteteit húsz éven át Csűry István könyvtárigazgató szerkesztette, aki kollégáinak tudományos munkája mellett egyetemünk oktatóitól, fővárosi és vidéki könyvtárosoktól, muzeológusoktól, erdélyi tudósoktól és ismert külföldi szakemberektől közölt publikációkat a legkülönbözőbb szakterületekről, de mindig a könyvésztettel és könyvkultúrával összefüggésben. Az általa bevezetett elveket és módszereket az őt követő szerkesztők is követték.⁴²

Csűry három területen tartotta nagyon fontosnak a debreceni könyvtári kutatási műhely eredményeit: (1) Könyv és kiadástörténeti tanulmányok (itt említi Esze Tamás kiadástörténeti munkáját és Némedi Lajosné *A magyar nyelvű könyv a deáktalanok szolgálatában* című tanulmányát).⁴³ (2) Debrecen és a Tiszántúl könyvtári kutatási felada-

⁴¹ *Könyv és Könyvtár*. Szerk. CSŰRY István, MÓDIS László. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának Évkönyve (Budapest: Tankönyvkiadó, 1958).

⁴² VIRÁGOS Márta, „A Könyv és Könyvtár újabb évtizedei elé. Ad Multos Annos”, *Könyv és Könyvtár* 25. kötet 3–4. A folyóirat megújulásáról a következőket írta: „A 25. kötet kiadását és a fél évszázados fennállást a magunk részéről két dologgal igyekeztünk emlékeztetéssé tenni. Szeptember elején létrehoztuk az új integrált egyetemet képviselő interdiszciplináris professzori szerkesztőbizottságot. A szerkesztőbizottság célja, hogy az eltelt negyed évszázadban elért filológiai jelleg és szellemi rang maximális megőrzése mellett tágítsa a kiadvány eszmei horizontjait a művelődés- és kultúrtörténet, valamint a tudománytörténet irányában – s egyben teljes összhangban az egyetemi integráció továbbfejlesztésének programjával. Bármilyen tudományterületről közölni szándékozunk olyan írásokat (akár idegen nyelven is), melyek a szélesebb szakmai közönség művelődés-, illetve tudománytörténeti érdeklődésére is számot tartanak. Ugyanakkor elhatároztuk, hogy jubileumi kötetünket bővített terjedelemben jelentetjük meg: a kötet anyaga – 31 szerző munkája – több mint 500 oldalon kerül publikálásra. Végetetül elmondhatjuk, hogy a kiadvány mind hazai mind nemzetközi viszonylatban méltó rangot vívott ki magának. Szakmai-tudományos hasznosulása nemzeti kulturális örökségünk, valamint a magyar tudományosság külhoni megismertetése szempontjából, a maga körében kiemelkedően jónak mondható. Az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár nemzetközi kiadványcseréjével a nagyvilág szinte valamennyi olyan intézményébe eljuthat, ahol hungarológiai műhely létezik.” Sajnos a Könyv és Könyvtár az utóbbi 10 évben már nem került publikálásra.

⁴³ ESZE Tamás, *A magyar Praxis Pietatis* című munkája a könyv sorsát kíséri végig a 17. század második felében olyan érdekes szemszögből, hogy rekonstruálja a kor szerzőinek, nyomdászainak, pártfogóinak kapcsolatait, szerepüket a puritán ideológia terjesztésében. Némedi Lajosné tanulmánya az előszavak és ajánlások értelmezésével, gazdasági és kulturális törekvések összefüggésébe való beillesztésével járul hozzá a 18. század kultúrájának, filantropikus és felvilágosító törekvéseinek megismertetéséhez.

tainak felvállalása, a helyismereti könyvészet vizsgálatával és magának a munkának széles körű megindításával (tiszántúli bibliográfia), továbbá a helyi tudománytörténet, könyv- és könyvtártörténet, folyóirat- és hírlaptörténet módszeres feltárásával és közlésével. Ide tartozik az egyetemi könyvtár (3).

„Annak az elvnek a hazai könyvtári életbe való bevitelével, hogy a könyvtári rendszert s a könyvtári tevékenység célkitűzéseit, szervezetét, technikáját, intézményközi és közönségkapcsolatait stb tudományos módszerekkel kell megtervezni s az operatív tevékenységtől elválaszthatatlan folyamatossággal tanulmányozni. A döntések és gyakorlati teendők módszeres előkészítése során a szakirodalom tüzetes feldolgozására, a kísérletekre, a problémák kvantitatív megközelítésére, a felmérésekre s azok elemzésére irányuló korai és mai napig tartó erőfeszítéseivel a DEK műhely nemcsak saját intézményi feladataira talált a rögtönző és a hagyományfolytató köznapi gondolkodás buktatóitól mentes megoldásokat, hanem sok más könyvtár, a nagy egész számára is.”⁴⁴

Az, hogy a könyvtári kutatások műhelyévé válhatott az Egyetemi Könyvtár, elsőrendűen Kovács Máté érdeme, aki 1949-ben egyenesen az államtitkári székből érkezett, hogy átvegye az intézmény igazgatását. Nagy érdeme, hogy tekintélyével védte a kutatás jogát akkor, amikor azt még maga a szakma is elvetette, és hogy az ismert sokszorosított *Évkönyv* kiadásával szerény publikációs lehetőséget biztosított. Szervezői erényei közé tartozott, hogy hagyta a munkatársakat dolgozni. Nagyon fontos szerepet töltött be Módis László, aki felvállalja a tiszántúli könyvtárak történeti adatainak feltárását és történetük megírását. Az Egyetemi Könyvtár története el is készült és két részletben publikálásra is került. Csúry István saját eredményeiből a kutatóműhely munkájában a következő területet emeli ki:

„Magát a bibliográfiát, a tudományos kommunikáció e sajátos formáját és funkcióját, annak intézményközi kapcsolatait, beépülését a tudomány, ill. az irodalomról szóló tükrözések rendszerébe s egyáltalán a megismerő folyamatba kellett tudományosan megismerni s a tárgyra vonatkozó elméletek és szemléletek kritikáját elvégezni ahhoz, hogy megszabadítsuk azt mind a hozzá tapadó pozitivistá elméletfoszlányoktól, mind a rögtönzés és műkedvelés jelen irodalmi viszonyaink közt tarthatatlan hagyományaitól.”⁴⁵

Csúry István a tudományos kutatóműhely és a szakreferenci rendszer megszervezését azért tartotta fontosnak, mert meggyőződése volt, hogy a modern tudományos könyvtárban dolgozó vezető munkatársaknak a könyvtári munkában elméletileg képzett

⁴⁴ CSÚRY István, „Könyvtári kutatások Debrecenben”, *Könyvtári Figyelő* 22, 1–2. sz. (1976): 37–64.

⁴⁵ Uo., 61.

és gyakorlatilag sokoldalúan jártas s egyben valamely tudományágban önálló alkotó tevékenység végzésére képes személyeknek kell lenniük. A könyvtár Működési Kézikönyvének külön füzeté foglalja össze a tudományos kutatómunka irányelveit és ügyrendjét.⁴⁶ A tudományos kutatómunka helyét a könyvtárban a következőképpen határozza meg:

„A könyvtári munkafolyamat un. érdemi ágazatai (beszerzendő művek kiválasztása és gyűjteményépítés, a gyűjtemény tartalmi feltárása, tájékoztatás, stb.) tudományos mozzanatokat tartalmaznak, s a működés bizonyos termékei, mint amilyen maga a gyűjtemény, bizonyos katalógusok és bibliográfiák, lényeges strukturális elemei a tudományos tevékenységek rendszerének. Mindez megkívánja, hogy a megfelelő feladatokat ellátó munkatársak a profilba tartozó diszciplínák körében magas fokú tárgyi és módszertani tudással, s olyan szemlélettel rendelkezzenek, amely nemcsak a kutatói problémák megértésének kedvez, hanem alapja lehet a kutató érdekekkel való azonosulásnak. Hogy pedig e kívánalmaknak a könyvtáros eleget tehessen, olyan szinten kell lépést tartania a tudomány haladásával, amelyre csak mint a tudomány tevékeny művelője, rendszeres kutatómunkával emelkedhet. Ezért a Könyvtár munkatársainak szaktudományos kutatótevékenységét elsődleges hivatásbeli feladatuk része- és feltételeként ösztönzi és segíti.”⁴⁷

A Könyvtár minden egyetemet végzett munkatársának támogatást adott az egyetemi doktori értekezés elkészítéséhez, továbbá segítette a munkatársakat akadémiai fokozatuk (kandidátus, akadémiai doktori) megszerzésében is. Akik egyetemi doktorátusi fokozatot szereztek, a Könyvtár munkatervi keretei között rendszeres kutatómunkát folytathatnak. Ez az időkeret évi 48 nap. Az egyéni kutatási tervek bekerültek a Könyvtár munkatervébe, az eredmények nyilvántartásba vétettek, és megfelelő időközönként a könyvtári munkával együtt értékelésre kerültek. Az új kutatási témák az előírt kutatási témajavaslati űrlapon voltak benyújthatók (kutatás célja, vázlatos terv, befejezés várható időtartama). A kezdő kutatónak csatolnia kellett a kutatásvezető ajánlását (ez lehet tanszék, kutatóintézet). A kutatás haladásáról rendszeresen jelentést kellett készíteni (minden év végén, vagy a kutatás lezárásának időpontjában).

Ami a könyvtári munkaköröket illeti, a szakreferensi munkakörbe való beosztás feltétele egyetemi doktorátus lett. Amennyiben a referens még nem rendelkezett a fokozattal, a meghatározott időszak alatt meg kellett szereznie a doktorátust. Ez alól egyéni elbírálás alapján felmenthető volt az a szakreferens, aki hosszú ideje eredményesen látta el a munkakört. A tudományos eredmények honorálása megjelent a bérezésben is.⁴⁸

⁴⁶ Tudományos kutatómunka. Irányelvek és ügyrend. *A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára Működési Kézikönyv. H.III.* Debrecen, 1975. DEENK Kéziratár.

⁴⁷ Uo., 1.

⁴⁸ Azonos munkakörben és szolgálati idővel rendelkező dolgozók esetében az a munkatárs érdemelt magasabb fizetést vagy jutalmat, aki a kutatómunkában is eredményt tudott felmutatni.

Könyvtári együttműködések megvalósítása

Elmondhatjuk, hogy Csűry István fáradhatatlan volt a különféle együttműködési lehetőségek könyvtári hasznosítása terén. A könyvtári kutatások terén már említésre került az az együttműködési megállapodás, melynek értelmében az Egyetemi Könyvtár a Tiszántúl és Debrecen életére vonatkozó régi dokumentumokban gazdag Református Kollégiumi Nagykönyvtárral együttműködve végzi a regionális irodalom retrospektív gyűjtését és feltárását 1945-ig, a Megyei Könyvtár pedig a munkát az ezt követő évek vonatkozásában vállalja. Utaltunk már a helyismereti munka vonatkozásában is együttműködési törekvéseire, de számos más regionális és helyi könyvtári együttműködést is kezdeményezett. Igazgatása idején kezdődött meg a debreceni központi katalógus kiépítése az Egyetemi Könyvtárban, a debreceni könyvtárak külföldi könyvgyarapodásáról hírt adó havi tájékoztató kiadása, a debreceni könyvtárakba járó folyóiratok tájékoztatója, az OMIKK-kal (Országos Műszaki Információs Könyvtár és Központ) együttműködve a fordítószolgálat megszervezése. Az érdekeket kölcsönösen szem előtt tartó példás együttműködést folytatott a régió jelentős egyházi gyűjteményeivel is, mint például a máriapócsi baziliták értékes régi szláv gyűjteményének egy részét őrző nyíregyházi Teológiai Főiskolával.⁴⁹

A kötelepéldány-szolgáltatásra alapozva vállalt új, nemzetközi feladatot. E feladat ellátásával vált lehetővé az Országos Széchényi Könyvtárral való gyűjtésbeli munkamegosztás, egy speciális dokumentumtípus, az ipari katalógusok terén.

Az érdeklődés és a magyar könyvtárügyért vállalt felelőssége teremtett alapot a KMK (Könyvtártudományi és Módszertani Központ) műhelyével való együttműködésre és országos szakmai szerepvállalásra.⁵⁰

⁴⁹ GOMBA Szabolcsné, „Csűry István pályaképe”, *Könyv és Könyvtár* 13. (1982): VI.

⁵⁰ Könyvtárosi pályájának első szakaszától tevékenyen részt vett a könyvtári közéletben, a könyvtárügy országos önirányításában. Tagja volt többek között az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanácsnak, elnöke volt a Könyvtárigazgatási Szakbizottságnak és tevékeny résztvevője több országos terv, jogszabály kidolgozásának. Tagja volt továbbá az UNESCO Nemzeti Bizottság Könyvtári Albizottságának, a Könyvtárgépesítési Munkabizottságnak, elnöke a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Bizottságának, 1972–1975-ig elnöke volt az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának. E testületekben sok munkát vállalt, sok kezdeményezést indított útnak, tervek, tanulmányok, kongresszusi referátumok készítésével országos és nemzetközi könyvtári problémák megoldásában működött közre.

*Elméleti munkássága*⁵¹

Csúry István elméleti munkásságának bemutatása és elemzése monográfiát érdemelne, itt csak címszavakban tudjuk érzékeltetni a témák és az írások gazdagságát. A 2001-ben készült emlékkötetbe Korompai Gáborné összeállításában bekerült a teljes bibliográfia, a publikálatlan kéziratok felsorolásával együtt.

Sarkallva a törekvéstől, hogy a Debreceni Egyetemi Könyvtár bibliográfiai tevékenységét és a hazai bibliográfia ügyét általában kiemelje az esetlegesség szintjéről, monografikus igénnyel törekedett a bibliográfia minden lehetséges aspektusának megvizsgálására. Tanulmányai során a tudományos kutató gyakorlati szükségleteiből indult ki, magából a tudományos munkafolyamatból, amelynek szükséges fázisa az irodalmilag rögzített ismeretek számbavétele, s amely épp ebben a fázisban találkozik a bibliográfiát szerkesztő könyvtáros munkájával. *A bibliográfiák osztályozásának néhány kérdése* című tanulmányában elemzésnek vetette alá a bibliográfia fogalmi tartalmát, a bibliográfiát mint közvetítő tevékenységet és a bibliográfiát mint az irodalomról szóló tükrözés eszközt. *Válogatás és teljesség* című tanulmányában a kultúra egyetemes folyamatában mutatta be a könyvtári és a bibliográfiai gyűjtést mint a társadalom emlékezetében tartásnak és az abból való kiszűrésnek, a felejtésnek a folyamatát. E tanulmány második része a nemzeti könyvtári gyűjtést és a nemzeti és regionális bibliográfiai regisztrálás szelekciós elveit taglalja. Az itt kifejtett alap gondolatokat fejlesztette tovább két további tanulmányában (*A bibliográfia helye és szerepe az ismeretközlés rendszerében*, 1967; *Az ismeretközlési folyamat ellentmondásai és az információs tevékenység*, 1971), megvizsgálva a bibliográfia helyét és szerepét a társadalom ismeretszerző és ismeretközlő tevékenységében, majd azt a hivatást, amelyet e történetileg változó tevékenységi ágazatban a könyvtáros betölt. E számos tanulmányból álló bibliográfiaelméleti ciklus a bibliográfiát tudománytörténeti összefüggésben vizsgálja, s ezzel az elméleti tanulmányozásra érdemes jelenségek körébe emeli. A ciklus kellő szakmai visszhangra talált. Az 1961-es bibliográfiai konferencia plenáris ülésén Csúry István adta elő a magyarországi bibliográfiai tevékenység alapkérdéseit. Az 1972. évi moszkvai könyvtártudományi szemináriumon egyetértéssel találkoztak azok az alapelvek, amelyeket előadásban a nemzeti könyvtári gyűjtésre vonatkozólag a *Válogatás és teljesség* című dolgozatában kifejtett.

Csúry István mélyrehatóan tanulmányozta a tudományfejlődés összefüggését a társadalmi fejlődéssel, és a materiális ismerethordozók, valamint az intézményi tényezők szerepét ebben a folyamatban. *A Huszadik század szociológiai pozitívizmusa* című nagyobb tanulmánya lett e vállalkozás első eredménye. Király István lektor megállapítása szerint e munka új és lényeges összefüggéseket tár fel a magyar századelő eszmétörténetében, Szabó Ervin találó fejlődésrajzával, kitekint átfogó társadalmi folyamatokra,

⁵¹ Csúry István bibliográfiai munkássága feldolgozásra került: BÉNYEI Miklós, „Csúry István bibliográfia-elméleti munkássága”, in *Csúry István Emlékkötés* (Debrecen: Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2001), 17–30.; FÜGEDI Péterné. A bibliográfus Csúry István. *Könyv és Könyvtár* 22–23, (2000): 239–246.

a *Huszedik század*-nemzedék ifjúkori meghatározó élményeit kutatva, visszapillant a századveg kultúrtörténetében. E visszapillantás további két fejezetet eredményezett: „Számok a századvégi irodalom társadalomtörténetéhez” és „Századvégi nemzedék”.⁵²

Szellemi önéletrajza

„Nem hallgathatjuk el saját pályánk közreműködését a műhely és a program alakításában. Ez abban különbözött a többitől, hogy itt kezdődött 1945. április 11-én és hogy a könyvtároság életre szóló tudatos vállalásán alapult. Kedvezett ez az érzelmi állapot a túlkompenzálásnak is. Mert túlkompenzálásnak tekintendő [...] az eredetileg választott irodalomtörténész hivatás és az egyetemi pálya elvetése. És az a régi könyvtárosokéra emlékeztető aszketizmus, amellyel felfüggesztettük személyes gazdagodásunk, ismeret- és élményszerzésünk igényét a felkészültségünknek s legmélyebb hajlamunknak megfelelő területen. Nem adhatjuk itt szellemi önéletrajzunkat. Ennyit is csak annak megértéséül, miért lehetett és kellett meghallanunk könyvtári szegénységünk akkor még nagyon egyszerűnek hangzó kérdéseit – hogyan? mennyit? milyen eszközökkel? milyen szervezetben? – és a válasz javára fordítanunk a kezdő filológus ábc-jét s azt az igényét, hogy a megoldások szívják fel magukba lehetőleg az összes összefüggő tények és az eddigi megoldások ismeretét. Bár egyéni pályánk megszenvedte a gyakorlat ismereti megalapozására fordított nagy kitérőt, ma sem mondhatunk mást, mint hogy ezt a munkát a születő szocialista könyvtárügy javára valakinek, valakiknek el kellett végezniök.”⁵³

Csúry István a magyar könyvtárügy egyik legműveltebb, széles körű szakmai felkészültséggel rendelkező, problémaérzékeny és az új törekvések iránt hallatlan fogékony-ságot tanúsító, kezdeményező munkása volt.

„A vele töltött hosszú évek egy könyvtáros generáció – ahogyan ő nevezte »a konzolidációs nemzedék« – számára voltak meghatározó jelentőségűek. Megtanultuk tőle a könyvtárosi pálya szeretetét, az igényességet munkánk végzésében és munkatársi kapcsolataink alakításában. Magasra emelte a mércét elsősorban saját maga, de az általa megbecsült munkatársak számára is. Megbecsülését kizárólag az értelmesen és önzetlenül végzett munkával, a könyvtári fejlődés irányába ható kritikus gondolkodással lehetett megnyerni. [...] Megtanultuk mellette, hogy a könyvtári szakirodalom olvasását hivatásbeli normának tekintsük, amely biztos alapul szolgál munkánk végzésében, az általunk betöltött munkakör fejlesztésé-

⁵² JUHA Enikő, „Csúry István életútja és pályaképe”. *Könyv és Könyvtár* 22–23, (2000): 224–238.

⁵³ CSÚRY, Könyvtári kutatások Debrecenben, 60–61.

ben. Az általa vezetett kollektíva szakmai gyarapodását, szakismeretének napra készségét szolgálták a rendszeresen tartott referáló délutánok. A jó ügyek érdekében kérte, várta a szűkebb kollektíva, a hivatást vállaló könyvtárosok alkotó összefogását. Érzékenyen figyelt arra, hogy kollektívájában a tudományos könyvtárosságnak, a jó törekvéseknek és értékrendnek igazán képviselője legyen.”⁵⁴

Ez a gazdag, a Debreceni Egyetemi Könyvtár falain messze túlmutató életpálya, a teljesítményekhez mérten, nem bővelkedett hivatalos elismerésekben. 2001-ben, születésének nyolcvanadik évfordulóján a frissen integrálódott Egyetemi és Nemzeti Könyvtár emlékülést rendezett, és megalapította a Csűry István emlékéremet. A korong alakú, 10 cm átmérőjű bronzérem egyik oldalán Csűry István domborított arcképe, *CSŰRY ISTVÁN EMLÉKÉREM* felirat, másik oldalán az Egyetemi és Nemzeti Könyvtár szimbolizáló kép (a Könyvtár díszudvar felőli főbejárata) látható.

4. kép. A Csűry István Emlékelem

⁵⁴ GOMBA Szabolcsné, „Csűry István pályaképe”, in *Csűry István Emlékezés* (Debrecen: Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár, 2001), 14.